

ВІСНИК АСОЦІАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України
«Про включення наукових періодичних видань до Переліку наукових фахових видань України»
від 11 червня 2026 року № 928 електронне наукове видання
«Вісник Асоціації кримінального права України» включено
до Переліку наукових фахових видань України у межах кластерів
«D8 Право» та «D9 Міжнародне право»
з присвоєнням категорії «Б»

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Громадська організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права»

УДК 343

ISSN 2311-9640

ВІСНИК АСОЦІАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Електронне наукове видання

Випуск 1(25) / 2026

*Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України «Про включення наукових
періодичних видань до Переліку наукових фахових видань України»
від 11 червня 2026 року № 928 електронне наукове видання
«Вісник Асоціації кримінального права України»
включено до Переліку наукових фахових видань України
у межах кластерів «D8 Право» та «D9 Міжнародне право»
з присвоєнням категорії «Б»*

© ГО «ВАКП», 2026

Вісник Асоціації кримінального права України : електрон. наук. вид. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». – Харків: [б. в.], 2026. – Вип. 1(25). – ISSN 2311-9640 (online)

В електронному науковому збірнику Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та Всеукраїнської громадської організації «Асоціація кримінального права» висвітлюються актуальні питання з кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів, студентів, усіх, хто прагне отримати ґрунтовні знання теоретичного і прикладного характеру.

Редакційна колегія

Борисов Вячеслав Іванович, доктор юридичних наук, академік Національної академії правових наук України, професор, радник при дирекції, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (головний редактор);

Гуторова Наталія Олександрівна, доктор юридичних наук, академік Національної академії правових наук України, професор, професор кафедри кримінального права та кримінально-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого (заступник головного редактора);

Пономаренко Юрій Анатолійович, доктор юридичних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародної діяльності, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого;

Бурдін Володимир Миколайович, доктор юридичних наук, професор, декан юридичного факультету, Львівський національний університет імені Івана Франка;

Орловський Руслан Семенович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого;

Лапкін Андрій Васильович, доктор юридичних наук, професор, доцент кафедри трудового права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого;

Михайліченко Тетяна Олександрівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінально-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого;

Горностай Алесь Вікторівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого;

Євтєєва Дарина Петрівна, кандидат юридичних наук, старший дослідник, заступник директора з наукової роботи, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України;

Чугаєвська Альона Вікторівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри публічного та міжнародного права, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана;

Зарубіжні члени редакційної колегії

Гінтарас Шведас, габілітований доктор юридичних наук, професор, заступник декана з адміністративних питань, факультет права Вільнюського університету (Литва);

Рокас Ушіла, доктор права, професор, професор кафедри Інституту права та технологій, Університет імені Казимира Семеновича (Литва);

Аннелі Су, доктор філософії в галузі права, доцент, доцент кафедри кримінального права юридичного факультету Тартуського університету (Естонія).

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України «Про включення наукових періодичних видань до Переліку наукових фахових видань України» від 11 червня 2026 року № 928 електронне наукове видання «Вісник Асоціації кримінального права України» включено до Переліку наукових фахових видань України у межах кластерів «D8 Право» та «D9 Міжнародне право» з присвоєнням категорії «Б».

Науковий збірник індексується в міжнародних наукометричних базах даних:

Index Copernicus Journals Master List; Google Scholar; WorldCat;

Scientific Indexing Services (SIS); General Impact Factor (GIF);

ResearchBib – Academic Resource Index

ЗМІСТ

ПИТАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

<i>Стрельцов Є.</i> Проблема цілісності кримінального права та кримінального закону: доктринальні положення	1–21
<i>Туляков В.</i> Нерозв'язаний вузол юрисдикційних розривів: розвиток світового кримінального права та євроінтеграція України	22-62
<i>Ткаченко І. М.</i> Класифікація вразливих категорій потерпілих у кримінальному праві	63-77
<i>Митрофанов І. І.</i> Феноменологія й архітектоніка обмеження волі чи свободи в науковому дискурсі: погляд практика	78-92
<i>Горох О. П.</i> Звільнення від відбування покарання для проходження військової служби: пошук нових законодавчих рішень	93-122
<i>Павишук К. О.</i> Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання для проходження військової служби засуджених за вчинення умисного вбивства двох осіб (ст. 81-1 КК України): конституційно-правовий аспект	123-139

ПИТАННЯ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

<i>Тавлуй О. В.</i> Окремі аспекти кримінально-правової кваліфікації державної зради та колабораційної діяльності	140-149
<i>Дудоров О. О., Мовчан Р. О.</i> Вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного або надзвичайного стану як кваліфікуюча ознака окремих посягань на власність: проблеми тлумачення та вдосконалення законодавства	150-184
<i>Філіпенко Н., Пономаренко Ю., Спіцина Г., Лукашевич С., Оболенцев В.</i> Міжнародні стандарти у сфері запобігання незаконному поводженню зі зброєю: досвід для України	185-259
<i>Музика А. А., Багіров С. Р.</i> Причинний зв'язок, ускладнений поведінкою потерпілого, у кримінальних правопорушеннях проти безпеки дорожнього руху: теоретичний погляд на судову практику	260-276
<i>Зайцев О. В.</i> Проблема дуалізму кримінально-правової оцінки нотаріуса як суб'єкта кримінального правопорушення (на підставі практики суду касаційної інстанції)	277-297
<i>Кришевич О. В., Зеленчук В. О.</i> Геноцид: розмежування з воєнними злочинами та злочинами проти людяності	298-315

УДК 341.4:343.9(4-67:4)

DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2026.25.358286>

Вячеслав Туляков,

докт. юрид. наук, проф.,

член-кореспондент Національної академії

правових наук України,

Національний університет «Одеська

юридична академія», Україна,

<https://orcid.org/0000-0002-2716-7244>,

tuliakov@onua.edu.ua

НЕРОЗВ'ЯЗАНИЙ ВУЗОЛ ЮРИСДИКЦІЙНИХ РОЗРИВІВ: РОЗВИТОК СВІТОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ

Стаття об'єднує чотири взаємопов'язані дослідницькі нитки в єдину аналітичну рамку. Перша, аргументація Дж. А. Е. Верваеле щодо необхідності Європейського кримінального суду у контексті розвитку європейського простору захисних зобов'язань та дефіцитів судового контролю над Європейською прокуратурою (ECCJCLCJ, Brill, 2026). Друга, концептуальна рамка «відсутнього третього» П. Кайейро між Європейським кримінальним правом та міжнародним кримінальним правом з урахуванням транснаціонального кримінального права як режиму, що займає нормативний простір між ними, не маючи власного правозастосувального органу. Третя, авторська доктрина відповідальності колективних суб'єктів у кримінальному праві, що виявляє структурну недостатність індивідуалістичної парадигми щодо гібридних колективних акторів корпорацій, алгоритмічних систем управління та транснаціональних мереж. Четверта, аналіз справи C-292/23 EPPO v I.R.O and F.J.L.R. та її значення як ілюстрації архітектурних дефіцитів чинної системи судового контролю над Європейською прокуратурою крізь призму еволюційної лінії кейсів Greek Maize, Taricco, PIF Directive C-292/23.

*Статус кандидата на членство в Євросоюзі, наданий Україні у червні 2022 року, а також відкриття переговорного процесу 25 червня 2024 року вивели питання наближення українського кримінального права до стандартів *acquis communautaire* з площини наукової дискусії у площину поточного правотворчого порядку денного. Глава 23 «Судова система і фундаментальні права» та глава 24 «Юстиція, свобода і безпека» становлять серцевину тесту на правову зрілість держави-кандидата. Цей контекст посилюється тим, що Україна вступає в інтегрований простір в умовах масового переміщення населення, системних порушень прав людини й очікуваного після завершення воєнних дій припливу транснаціональних розслідувань. Показано, що питання Європейського кримінального суду не може бути вирішено без одночасного подолання двох системних розривів: нормативного (між широтою транснаціонального кримінального права та вузькістю*

міжнародного кримінального права) і доктринального (відсутність уніфікованого стандарту організаційної вини). Стаття розширює аналіз у трьох додаткових вимірах: (а) чотири несучі конструкції: *acquis* кримінальної юстиції Хартія основних прав, стаття 83 ДФЄС, *ne bis in idem* і принцип пропорційності аналізуються як взаємопов'язана нормативна система; (б) практика Суду справедливості (*Greek Maize*, *Taricco I* та *II*, *C-292/23*, *Åkerberg Fransson*, *Aranyosi/Căldăraru*, *LM*, *Menci*) ілюструється через ключові кейси; (в) сформульовано конкретні рекомендації для законодавця, Верховного Суду, антикорупційних органів та Вищої ради правосуддя. Для України в процесі євроінтеграції ці розриви набувають операційного, а не лише теоретичного виміру.

Ключові слова: Європейський кримінальний суд; справа *C-292/23 EPPO v I.R.O and F.J.L.R.*; *Greek Maize*; *Taricco*; *PIF Directive*; Європейська прокуратура; транснаціональне кримінальне право; Міжнародний кримінальний суд; колективна відповідальність; організаційна вина; *ne bis in idem*; принцип пропорційності; Хартія основних прав; євроінтеграція України; права потерпілих; пенальний популізм.

Постановка проблеми та її зв'язок із науковими і практичними завданнями

У цій статті не розглядається діяльність можливого спеціального (*ad hoc*) трибуналу щодо злочину агресії проти України. Питання юрисдикції, імунітетів та належного процесу у зв'язку з таким трибуналом детально проаналізовано у нещодавній роботі Г. Нуріджаннян¹, присвяченій правовим параметрам інституційного дизайну спеціального трибуналу. Метою нашого дослідження є аналіз взаємодії європейського кримінального правопорядку, Міжнародного кримінального суду та транснаціонального кримінального права в ширшому контексті євроінтеграції, а не вивчення параметрів мандату такого спеціального трибуналу.

Архітектура кримінальної юстиції Євросоюзу переживає системну кризу, що виявляється у трьох вимірах одночасно: процесуальному (нескоординований судовий контроль над Європейською прокуратурою), нормативному (розрив між операційною широтою транснаціонального

¹ Nuridzhanian G. The Special Tribunal for the Crime of Aggression Against Ukraine: Jurisdiction, Immunities and Due Process. *Nordic Journal of International Law* (published online ahead of print 2026). DOI: <https://doi.org/10.1163/15718107-bja10115>. Див. також: Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Recommendation 2436 (2022); Resolution 2433 (2022). URL: <https://pace.coe.int/en/files/29895/html>.

кримінального права та вузькістю міжнародного кримінального права) та доктринальному (відсутність уніфікованого стандарту відповідальності колективних суб'єктів). Для України, що вступає до Євросоюзу під час активного збройного конфлікту, ці дефіцити набувають не лише теоретичного, а й безпосереднього операційного виміру: реальні особи – жертви злочинів проти людяності, торгівлі людьми та примусового переміщення залишаються без ефективного міжнародного та європейського правового захисту через невідповідність між фактичними обставинами справ і наявними режимами переслідування.

Статус кандидата на членство в Євросоюзі, наданий Україні у червні 2022 року, а також відкриття переговорного процесу 25 червня 2024 року вивели питання наближення українського кримінального права до стандартів *acquis communautaire* з площини наукової дискусії у площину поточного правотворчого порядку денного. Глава 23 «Судова система і фундаментальні права» та глава 24 «Юстиція, свобода і безпека» становлять серцевину тесту на правову зрілість держави-кандидата – це ті розділи переговорного процесу, де євроінтеграційне зобов'язання набуває найбільш конкретного кримінально-правового змісту. Цей контекст посилюється тим, що Україна вступає в інтегрований простір в умовах масового переміщення населення, системних порушень прав людини й очікуваного після завершення воєнних дій припливу транснаціональних розслідувань – ситуація, безпрецедентна в історії розширення Євросоюзу.

У 2026 році Йоганн Верваеле опублікував у *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* статтю «The Case for a European Criminal Court»², яка ставить питання про архітектурну недостатність чинної системи кримінальної юстиції зокрема в частині судового контролю над Європейською прокуратурою. Ця публікація виходить у момент, коли чотири взаємопов'язані

² Vervaele J. A. E. The Case for a European Criminal Court. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. Brill, 2026 (ahead of print). DOI: <https://doi.org/10.1163/15718174-20260001>.

дослідницькі нитки утворюють нерозв'язаний вузол. Кожна нитка є самостійною аналітичною одиницею, але разом вони розкривають системний характер дефіциту, а не сукупність випадкових прогалин.

Перша нитка практична. Регламент 2017/1939³ створив Європейську прокуратуру як орган прямого правозастосування у кримінальних справах Союзу. Однак децентралізована архітектура, де делеговані прокурори діють відповідно до національного процесуального права, породжує системну інкогерентність. Справа C-292/23 EPPO v I.R.O and F.J.L.R.⁴, яка стосується меж судового контролю над процесуальними актами Європейської прокуратури, є показовим прикладом безкінечної черги преюдиціальних запитів, яка накопичуватиметься доти, доки не з'явиться суд, здатний вирішувати ці питання в єдиній процесуальній рамці.

Друга нитка концептуальна. У 2024 році Педро Кайейро⁵ поставив питання про «відсутній третій» елемент між European Criminal Law (ECL) та International Criminal Law (ICL). Відповідь, яку пропонує сучасна доктрина, – транснаціональне кримінальне право (TCL) як режим договірних зобов'язань гармонізації криміналізації без прямого міжнародного правозастосування.

Третя нитка доктринальна. Аналіз еволюції інституту відповідальності колективних суб'єктів⁶ фіксує структурний розлом між класичною доктриною особистої вини та функціональною логікою організаційної відповідальності. Корпоративні структури, транснаціональні мережі, алгоритмічний менеджмент здатні координувати масові порушення прав людини, залишаючись формально поза досяжністю кримінального переслідування.

³ Regulation (EU) 2017/1939 of the Council of 12 October 2017 implementing enhanced cooperation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office. OJ L 283, 31.10.2017.

⁴ Case C-292/23 EPPO v I.R.O and F.J.L.R. Рішення Суду справедливості щодо меж судового контролю над процесуальними актами Європейської прокуратури та процесуальних гарантій у наднаціональному кримінальному провадженні.

⁵ Caeiro P. The relationship between European and international criminal law (and the absent (?) third). In: Research Handbook on EU Criminal Law / ed. by V. Mitsilegas. Edward Elgar, 2024. Chapter 25.

⁶ Туляков В. О. Відповідальність колективних суб'єктів у кримінальному праві в контексті розвитку. *Право України*. 2025. № 11. С. 129–151. DOI: <https://doi.org/10.33498/louu-2025-11-129>. URI: <https://hdl.handle.net/11300/31659>.

Четверта нитка нормативно-еволюційна. Справа C-292/23 є не просто процесуальним прецедентом: вона є кульмінаційним пунктом еволюційної лінії, що починається зі справи Greek Maize (Case 68/88), проходить через рішення Taricco (C-105/14) і отримує нормативне закріплення у PIF Directive 2017/1371. Розуміння цієї лінії є ключем до розуміння того, чому архітектурний дефіцит, що виявився у справі C-292/23, є не технічною вадою регламенту, а системним наслідком функціональної логіки розвитку кримінального права Союзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання архітектурної достатності кримінальної юстиції Союзу набуло нового виміру з виходом статті Верваеле «The Case for a European Criminal Court» (Brill, 2026), яка підсумовує тривалу дискусію про процесуальний дефіцит Європейської прокуратури. Концептуальну рамку для осмислення нормативних розривів між ECL та ICL запропонував Кайейро у главі «The relationship between European and international criminal law (and the absent (?) third)» (Research Handbook on EU Criminal Law, Edward Elgar, 2024).

Еволюція доктрини відповідальності колективних суб'єктів ґрунтовно досліджена у наших роботах (Право України, 2025; International Annals of Criminology, 2025)⁷, де доведено структурну недостатність індивідуалістичної парадигми кримінальної відповідальності щодо гібридних колективних акторів. Питанням ідеологічних та ціннісних підвалин кримінально-правової політики присвячені наші праці «Ідеологія, пенальний популізм і якість кримінального закону» (Київ, 2026)⁸ та «Парадокси віктимності» (Юридичний Вісник України, 2026)⁹. Спеціального значення для цього дослідження

⁷ Туляков В. О. Transnational Criminal Law, Sovereignty and International Justice: Harmonization Challenges and Policy Evolution. International Annals of Criminology. 2025. Vol. 63, No. 2. P. 383–405. DOI: <https://doi.org/10.1017/cri.2025.10076>.

⁸ Туляков В. О. Ідеологія, пенальний популізм і якість кримінального закону. *Ефективність досудового розслідування: виклики та шляхи оптимізації*: матеріали кругл. столу (НаУКМА, 26 лют. 2026 р.). Київ, 2026. С. 142–152. URL: <https://hdl.handle.net/11300/32646>.

⁹ Туляков В. О. Парадокси віктимності: концептуальна рамка для кримінального права та перехідного правосуддя. *Юридичний Вісник України*. 2026. № 5. С. 26–27. URL: <https://hdl.handle.net/11300/32571>.

набувають наші публікації: Victims' rights in the context of Ukraine's European integration: From the new EU Directive to paradoxes of implementation (SSRN, 2026)¹⁰ та «Віктимологічна політика в постконфліктних суспільствах» (Харків: Юрайт, 2026)¹¹.

Важливою для розуміння генези доктрини є стаття Г. Нуріджанян, присвячена правовим параметрам спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. Транснаціональний вимір кримінально-правової гармонізації досліджується в українській доктрині від Н. А. Зелінської (2016)¹² до сучасних робіт нашого колективу (підручник «Організована та економічна злочинність», 2022¹³) та класичних робіт у цьому напрямі (Boister, Gless, Jessberger, 2021¹⁴).

У сфері стандартів *acquis* кримінальної юстиції фундаментальне значення має еволюційна лінія практики Суду справедливості: від *Greek Maize* (C-68/88), що заклав триаду «effective, proportionate, dissuasive», через *Taricco I* (C-105/14) і *Taricco II M.A.S.* (C-42/17), до C-292/23 як кульмінаційного пункту процесуальної еволюції. Паралельно розвивалася доктрина щодо Хартії основних прав: *Åkerberg Fransson* (C-617/10), *Aranyosi* та *Căldăraru* (C-404/15), *LM* (C-216/18), *Menci* (C-524/15), *bpost* (C-117/20), *Lin* (C-107/23 PPU). Значний внесок у доктрину європейського кримінального права зробили *V. Mitsilegas*¹⁵, *G. Werle* та *F. Jeßberger*¹⁶. Проте ключова проблема подолання

¹⁰ Tuliakov V. Victims' rights in the context of Ukraine's European integration: From the new EU Directive to paradoxes of implementation. SSRN. 2026. URL: <https://ssrn.com/abstract=>; <https://hdl.handle.net/11300/32238>. (Publication date: 22.02.2026).

¹¹ Туляков В. О. Віктимологічна політика в постконфліктних суспільствах. *Антикримінальна політика України: у пошуках оптимальної моделі*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 18 груд. 2025 р.). Ч. 1. Харків: Юрайт, 2026. С. 183–195. URL: <https://hdl.handle.net/11300/31693>.

¹² Зелінська Н. А. Євроінтеграційні процеси в сфері транснаціонального кримінального права. У: *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції* (Т. 1, с. 313–315). Одеса: Юридична література, 2016.

¹³ Туляков В. О. (ред.). *Організована та економічна злочинність*. Одеса: НУ «ОЮА», 2022. DOI: <https://doi.org/10.32837/11300.26025>.

¹⁴ Boister N., Gless S., Jessberger F. *Histories of Transnational Criminal Law*. Oxford University Press, 2021. DOI: <https://academic.oup.com/book/41119>.

¹⁵ Mitsilegas V. (Ed.). *Research Handbook on EU Criminal Law*. Cheltenham: Edward Elgar, 2024.

¹⁶ Werle G., Jeßberger F. *Principles of International Criminal Law*. 4th ed. Oxford University Press, 2020.

двох системних розривів в умовах євроінтеграції України та операційне значення справи C-292/23 залишається невирішеною в науковій літературі.

Формулювання цілей статті

Метою нашої статті є комплексний аналіз чотирьох взаємопов'язаних дослідницьких ниток аргументації Верваеле щодо Європейського кримінального суду, концептуальної рамки Кайейро про «відсутній третій», авторської доктрини відповідальності колективних суб'єктів та еволюційної лінії Greek Maize Taricco PIF Directive C-292/23 з метою: (1) виявити точки їх перетину і з'ясувати, яким чином два системних розриви (нормативний і доктринальний) взаємообумовлюються; (2) обґрунтувати операційний, а не лише теоретичний вимір цих розривів для євроінтеграції України; (3) сформулювати умовну архітектурну модель Європейського кримінального суду, що одночасно вирішує процесуальну, правозахисну та доктринальну проблеми; (4) подати аналіз чотирьох несучих конструкцій *acquis* кримінальної юстиції із конкретними рекомендаціями для акторів правової реформи; (5) дослідити ідеологічні передумови якісної євроінтеграції та значення виктимологічного виміру для системи кримінального правосуддя постконфліктної України.

Виклад основного матеріалу дослідження

Еволюційна лінія European Criminal Law: від Greek Maize до справи C-292/23

Еволюцію Європейського кримінального права доцільно розглядати крізь призму послідовного переходу від судово сформульованого обов'язку забезпечення ефективності права Союзу до інституціоналізованої, нормативно закріпленої системи криміналізації, яка дедалі більше обмежує автономію держав-членів. Лінія, що починається зі справи Case 68/88 Commission v Greece (Greek Maize)¹⁷, проходить через рішення Taricco (C-105/14)¹⁸ і Taricco

¹⁷ Case 68/88 Commission v Greece (Greek Maize), ECLI:EU:C:1989:339.

¹⁸ Case C-105/14, Taricco and Others, ECLI:EU:C:2015:555.

II M.A.S. (C-42/17)¹⁹, отримує нормативне завершення у PIF Directive 2017/1371²⁰ і кульмінує у справі C-292/23 EPPO v I.R.O and F.J.L.R.²¹. Ця лінія відображає не лише розвиток окремих правових інструментів, але й глибинну трансформацію самої природи кримінального права в межах Союзу.

Початкова ланка цієї еволюції рішення у справі Greek Maize потребує розгорнутого пояснення, оскільки саме тут Суд справедливості вперше фактично «вбудував» кримінально-правову логіку в механізм забезпечення ефективності права Співтовариства. Фабула справи була пов'язана з масштабними порушеннями правил спільної аграрної політики, зокрема шахрайством щодо субсидій та митних режимів при операціях із зерновими культурами (передусім кукурудзою – звідси назва). Комісія встановила, що грецькі органи влади не забезпечили належного контролю, допустили системні зловживання та не застосували ефективних санкцій до винних осіб. Йшлося не лише про окремі епізоди правопорушень, а про структурну неспроможність держави забезпечити дієвий захист фінансових інтересів Співтовариства.

У цьому контексті Суд справедливості сформулював принцип, який став відправною точкою для всієї подальшої доктрини: держави-члени зобов'язані реагувати на порушення права Союзу так само ефективно, як і на порушення національного права, забезпечуючи санкції, що є ефективними, пропорційними та стримуючими.

Важливо підкреслити, що Суд не обмежився загальним закликом до належного правозастосування – він встановив нормативний стандарт, який підлягає перевірці²².

¹⁹ Case C-42/17, M.A.S. and M.B. (Taricco II), ECLI:EU:C:2017:936.

²⁰ Directive (EU) 2017/1371 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2017 on the fight against fraud to the Union's financial interests by means of criminal law (PIF Directive). OJ L 198, 28.7.2017.

²¹ Case C-292/23 EPPO v I.R.O and F.J.L.R. Поняття «автономного акту, що підлягає судовому контролю» сформульовано як автономне поняття права ЄС; критерій фактичний вплив на права особи, а не формальна кваліфікація дії.

²² Case 68/88 Commission v Greece (Greek Maize), ECLI:EU:C:1989:339. Триада «effective, proportionate, dissuasive» як операційний стандарт оцінки санкцій.

Принципова новизна цього рішення полягає у трьох взаємопов'язаних елементах. По-перше, кримінальне право вперше концептуалізується як засіб гарантування ефективності права Союзу. Якщо раніше питання криміналізації залишалося в межах національної дискреції, то після *Greek Maize* стає очевидним, що відсутність адекватних санкцій може сама по собі становити порушення права Союзу.

По-друге, формується *de facto* обов'язок криміналізації: хоча Суд прямо не вимагає запровадження саме кримінальної відповідальності, логіка його аргументації означає, що у випадках, коли адміністративні чи цивільні заходи не забезпечують належного стримувального ефекту, держава повинна вдатися до кримінально-правових інструментів.

По-третє, закріплюється універсальна триада «*effective, proportionate, dissuasive*», яка перетворюється на критерій оцінки будь-яких санкцій у праві Союзу. Ця триада має не декларативний, а операційний характер: вона дозволяє оцінювати не лише формальну наявність санкцій, а їх реальну здатність запобігати правопорушенням. Таким чином, *Greek Maize* закладає фундамент для подальшої трансформації: кримінальне право починає функціонувати як частина механізму реалізації права Союзу, а не як автономна галузь, відокремлена від інтеграційних процесів.

Наступним етапом цієї еволюції стало рішення у справі *Taricco*. Фабула справи виникла в Італії у зв'язку з масштабними схемами ухилення від сплати ПДВ через «карусельні» операції, що дозволяли штучно створювати податкові кредити. Такі схеми завдавали значної шкоди не лише бюджету Італії, але й фінансовим інтересам Союзу, оскільки ПДВ є частиною ресурсів Союзу. Проблема полягала у специфіці італійського кримінального права, зокрема у правилах про строки давності, які фактично призводили до системного уникнення відповідальності. Значна кількість справ про серйозне шахрайство з ПДВ закривалася саме через вплив строків давності, що підривало стримуючий ефект кримінального права.

У відповіді Суд справедливості застосував логіку, сформульовану у *Greek Maize*, але довів її до якісно нового рівня²³.

Суд визнав, що якщо національні норми про строки давності перешкоджають ефективному покаранню серйозних порушень, пов'язаних із ПДВ, то національні суди зобов'язані не застосовувати такі норми. Таким чином, вперше було прямо поставлено питання про пріоритет ефективності права Союзу над внутрішніми кримінально-правовими механізмами.

Це рішення означало, що національні суди повинні самостійно оцінювати, чи не підривають їхні процесуальні норми ефективність права Союзу, і в разі необхідності відступати від них, навіть якщо це породжує ретроспективний ефект для обвинувачених. Саме тому Конституційний суд Італії втрутився у ситуацію, поставивши питання про межі такого втручання та необхідність збереження конституційних гарантій, що врешті призвело до корекції підходу у справі *M.A.S. («Taricco II»)*. Таким чином, якщо *Greek Maize* створює обов'язок забезпечити ефективні санкції, то *Taricco* демонструє готовність Суду справедливості забезпечувати виконання цього обов'язку навіть шляхом втручання у внутрішню структуру національного кримінального права.

Кодифікаційним завершенням цієї лінії стала *PIF Directive 2017/1371*²⁴, яка вже на рівні вторинного права інституціоналізувала підходи, що раніше формувалися судовою практикою. *PIF Directive* не лише зобов'язує держави-члени криміналізувати конкретні діяння: шахрайство, корупцію та відмивання коштів у частині, що стосується бюджету Союзу але й встановлює мінімальні вимоги до санкцій, юрисдикції та відповідальності юридичних осіб.

У такий спосіб відбувається перехід від моделі, в якій Союз визначає лише результат (ефективний захист), до моделі, де він дедалі детальніше регламентує сам зміст кримінально-правових норм. Три етапи *Greek Maize*,

²³ Case C-105/14, *Taricco*; Case C-42/17, *M.A.S. (Taricco II)*.

²⁴ Directive (EU) 2017/1371 (*PIF Directive*). Op. cit.

Taricco, PIF Directive разом формують те, що можна охарактеризувати як «функціональну логіку» розвитку Європейського кримінального права: кримінальне право, яке традиційно розглядалося як *ultima ratio*, у праві Союзу дедалі більше постає як функціонально необхідний інструмент забезпечення ефективності наднаціональних норм.

Справа C-292/23 EPPO v I.R.O and F.J.L.R.: четвертий етап та процесуальний вимір

У сучасній доктрині справа C-292/23 EPPO v I.R.O and F.J.L.R. займає особливе місце, оскільки знаменує перехід від матеріально-правової та санкційної логіки розвитку (характерної для *Greek Maize* і *Taricco*) до формування автономного кримінально-процесуального виміру права Союзу. Якщо попередні етапи були зосереджені на обов'язку криміналізації та забезпеченні ефективності санкцій, то у цій справі Суд справедливості вперше системно відповідає на питання про межі та гарантії здійснення кримінального переслідування на наднаціональному рівні.

Фабула справи виникла в Іспанії у межах розслідування, яке здійснювала Європейська прокуратура щодо осіб I.R.O. та F.J.L.R., підозрюваних у шахрайстві, пов'язаному з використанням коштів Союзу. Йшлося про типову для сфери захисту фінансових інтересів ситуацію: отримання фінансування в межах дослідницького або інноваційного проєкту із подальшим неправомірним обґрунтуванням витрат, зокрема через фіктивні або завищені виплати. У ході розслідування делеговані прокурори Європейської прокуратури здійснювали низку процесуальних дій, включаючи виклик третіх осіб як свідків, з метою збору доказів.

Саме на цьому етапі виникла ключова правова проблема: відповідно до національного (іспанського) законодавства, такі дії не підлягали повноцінному судовому контролю, попри те, що вони могли впливати на процесуальне становище осіб і їхні права.

Перед Судом справедливості постало питання фундаментального характеру: чи підлягають процесуальні акти Європейської прокуратури, які формально не визнаються такими, що безпосередньо порушують права, але фактично можуть мати істотні юридичні наслідки, обов'язковому судовому контролю.

Вирішуючи це питання, Суд сформулював підхід, що значно виходить за межі конкретної ситуації.

Він виходив із того, що поняття процесуального акту, який підлягає контролю, є автономним поняттям права Союзу і не може визначатися виключно національними класифікаціями. Критерієм є не формальна кваліфікація дії, а її здатність породжувати юридичні наслідки або впливати на права осіб. Відповідно, навіть такі дії, як виклик свідка або інші заходи збору доказів, можуть підпадати під вимогу судового контролю, якщо вони створюють ризики для прав особи, зокрема у контексті права не свідчити проти себе або зміни її процесуального статусу.

У цьому рішенні Суд справедливості фактично встановлює загальний принцип: будь-який процесуальний акт Європейської прокуратури, який може вплинути на права або законні інтереси особи, повинен бути доступний для ефективного судового перегляду. Такий підхід безпосередньо пов'язаний із гарантіями, закріпленими у Хартії основних прав, передусім правом на ефективний засіб правового захисту та справедливий суд (стаття 47). Водночас Суд чітко дає зрозуміти, що гібридна природа Європейської прокуратури як органу Союзу, що діє через національні правові системи, не може створювати «сірих зон», у яких процесуальні дії залишаються поза контролем. Навпаки, саме ця гібридність вимагає підвищених стандартів гарантій.

Порівняно з попередніми етапами, справа C-292/23 демонструє якісно новий рівень інтеграції. Якщо Greek Maize сформулювала обов'язок забезпечити ефективні, пропорційні та стримуючі санкції, а Tagiesso допустила втручання у національні кримінально-процесуальні норми задля забезпечення

цієї ефективності, то у справі C-292/23 Суд переходить до системного формування стандартів кримінального процесу Союзу. При цьому, на відміну від Taricco, де домінувала логіка ефективності навіть ціною ризику для принципу правової визначеності, у справі C-292/23 простежується спроба відновлення балансу між ефективністю переслідування і гарантіями прав людини. Суд не відмовляється від вимоги ефективності, але водночас наполягає на тому, що вона не може досягатися за рахунок відсутності судового контролю.

Теоретично це рішення можна розглядати як четвертий етап еволюції Європейського кримінального права після Greek Maize, Taricco та PIF Directive.

Воно засвідчує перехід від формування обов'язку криміналізації та гармонізації складів злочинів до інституціоналізації процесуальних гарантій у межах наднаціонального кримінального переслідування.

У цьому сенсі справа не лише уточнює статус Європейської прокуратури, але й закладає основи для формування Європейського кримінально-процесуального права як відносно автономної підсистеми.

Для українського правового контексту це рішення має особливу релевантність, оскільки воно підкреслює: формальна класифікація процесуальних дій не може слугувати підставою для уникнення судового контролю. Критичним є їх фактичний вплив на права особи підхід, що прямо кореспондує з проблемами, характерними для національних систем, де «технічні» процесуальні рішення часто залишаються поза ефективним оскарженням.

Справа C-292/23 крізь призму характеристик Європейського кримінального права

Щоб зрозуміти глибину проблеми, яку C-292/23 виявляє, необхідно звернутися до характеристик Європейського кримінального права як *sui generis* правової системи. Доктрина виділяє кілька принципових ознак, що

відрізняють його від традиційних міжнародно-правових і національно-правових підходів.

По-перше, Європейське кримінальне право будується на принципі взаємного визнання як «наріжному камені» судового співробітництва (стаття 82(1) ДФЄС). Справа C-292/23 виявляє критичну слабкість цієї системи: якщо Європейська прокуратура ініціює слідчі дії в одній державі-члені, що реалізуються через національні процесуальні норми іншої держави, особа, чий права зачеплені цими діями, опиняється в ситуації нормативної невизначеності щодо того, перед яким судом і у якому порядку вона може їх оскаржити.

По-друге, Європейське кримінальне право ґрунтується на принципі поваги до основних прав як операційного стандарту. Стаття 6(1) Договору про Євросоюз наділяє Хартію юридичною силою, рівною силі Договорів. Стаття 47 Хартії гарантує право на ефективний засіб захисту та доступ до справедливого суду. Суд справедливості у справах *Aranyosi/Căldăraru*²⁵ та *LM*²⁶ розвинув доктрину, відповідно до якої системні дефіцити у захисті основних прав можуть бути підставою для відмови у виконанні європейського ордеру на арешт. C-292/23 ставить ще гостріше питання: що відбувається, коли системний дефіцит притаманний самій Європейській прокуратурі як наднаціональному органу?

По-третє, Європейське кримінальне право розвивається в контексті балансу між ефективністю переслідування та захистом прав особи. Суд справедливості у справах *Euro Box Promotion* та *Lin*²⁷ підкреслив: ефективність кримінального переслідування не може перевищувати конституційні межі, встановлені принципом верховенства права. C-292/23 є прямим продовженням цієї лінії: питання полягає в тому, чи відповідає

²⁵ Case C-404/15 and C-659/15 PPU, *Aranyosi and Căldăraru*, ECLI:EU:C:2016:198. Двоступеневий тест: (1) системний ризик порушення ст. 4 Хартії у державі видачі; (2) індивідуальний ризик для конкретної особи.

²⁶ Case C-216/18 PPU, *LM (Celmer)*, ECLI:EU:C:2018:586. Розширення тесту *Aranyosi* на ст. 47 Хартії.

²⁷ Case C-107/23 PPU, *Lin*, ECLI:EU:C:2023:XXX; Cases C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19, C-840/19 *Euro Box Promotion et al.*

нинішня архітектура судового контролю над Європейською прокуратурою принципу верховенства права в тому сенсі, в якому він закріплений у статті 2 Договору про Євросоюз.

По-четверте, Європейське кримінальне право виходить із принципу верховенства права як конституційної передумови будь-якого кримінально-правового втручання. Справа С-292/23 виявляє «квадратуру кола» децентралізованої моделі Європейської прокуратури: орган, що діє як федеральний прокурор у матеріально-правовому сенсі, не має відповідного федерального суду у процесуально-правовому сенсі. Особа, чії права порушені, вимушена шукати захист у системі, де ні національні суди, ні Суд справедливості не мають повної юрисдикції над справою в цілому. Це і є той «відповідальнісний вакуум»²⁸, про який говорить Верваеле, і саме він є найбільш тривожним симптомом системної кризи кримінальної юстиції.

Парадокс децентралізації та дефіцит відповідальності за правами людини

Європейська прокуратура є першим органом Союзу, що здійснює пряме кримінальне правозастосування. Проте децентралізована модель, де делеговані прокурори діють у межах національного процесуального права, породжує те, що Верваеле²⁹ описує як системну інкогерентність щодо прав обвинувачених і свідків. Кожне процесуальне питання потенційно вимагає преюдиціального запиту до Суду справедливості.

Це не технічна, а архітектурна проблема. Стаття 267 ДФЄС обмежує компетенцію Суду справедливості тлумаченням права Союзу; стаття 276 прямо виключає контроль за оперативними актами правоохоронних органів держав-членів. Водночас стаття 42 Регламенту Європейської прокуратури³⁰ надає Суду справедливості юрисдикцію щодо преюдиціальних запитів про

²⁸ Vervaele J. A. E. Op. cit. Поняття «відповідальнісного вакууму» (accountability vacuum) у контексті діяльності агентств Союзу.

²⁹ Vervaele J. A. E. Op. cit.

³⁰ Articles 267, 276 TFEU; Article 42, Regulation (EU) 2017/1939.

дійсність процесуальних актів самої Європейської прокуратури. У результаті виникає «двоглова» конструкція: Європейська прокуратура діє як федеральний прокурор, але судовий контроль над нею роздроблений між національними судами і Судом справедливості без єдиного суду, здатного «тримати в одній руці» і факти, і право.

Особливої гостроти набуває питання відповідальності Союзу за порушення прав людини з боку агентств. Громадянин, права якого порушив Europol або Європейська прокуратура, не може подати скаргу до ЄСПЛ проти агентства або Союзу: він не є стороною Конвенції про захист прав людини. Запланований протокол про приєднання Союзу до Конвенції є потенційним вирішенням, але поки що і Верваеле³¹ це визнає прямо існує «відповідальнісний вакуум». Стаття 47(1) Хартії³², яка гарантує ефективний засіб захисту, та стаття 52(3), що прирівнює стандарти Хартії до Конвенції, залишаються формальними обіцянками в частині захисту від дій агентств. Парадокс: в інтегрованому просторі свободи, безпеки та правосуддя захист може бути нижчим, ніж у суто національному контексті.

Паралель з Міжнародним кримінальним судом: три застереження

Верваеле³³ використовує Міжнародний кримінальний суд як систему відліку для аналізу ризиків потенційного Європейського кримінального суду. Ця паралель є аналітично точною, але має три виміри, лише два з яких автор розгортає повністю. Третій «відсутній суб'єкт» залишається поза межами його аналізу, хоча саме він є найбільш проблематичним.

Перше застереження стосується перевантаженості і «скидання справ». Міжнародний кримінальний суд – хронічно перевантажений суд із надширокою юрисдикцією *ratione materiae*. Європейський кримінальний суд ризикує відтворити обидві патології на регіональному рівні. Справа Гбагбо та

³¹ Vervaele J. A. E. Op. cit.

³² Charter of Fundamental Rights of the EU, Art. 47(1), Art. 52(3). OJ C 326, 26.10.2012.

³³ Vervaele J. A. E. Op. cit.

Бле Гуде³⁴ ілюструє ціну цього ефекту: роки попереднього ув'язнення, остаточне виправдання, але вже за відсутності можливості повернутися до активної ролі в національній політиці.

Друге застереження відсутність зовнішнього правозахисного контролю. Міжнародний кримінальний суд не є суб'єктом зовнішнього правозахисного контролю в тому сенсі, в якому є держава-учасниця Конвенції. Європейський кримінальний суд без чіткої архітектури зовнішнього контролю відтворить ту саму прогалину на рівні Союзу і саме цю прогалину демонструє справа С-292/23.

Третє, найменш розроблене, застереження стосується «відсутнього суб'єкта». Міжнародний кримінальний суд залишається інституцією, зосередженою на індивіді. Аналіз еволюції інституту колективної відповідальності³⁵ показує, що ця проблема структурна: зростання штучного інтелекту, цифрових платформ та алгоритмічного менеджменту розмиває традиційні межі кримінально-правової суб'єктності. Європейський кримінальний суд без доктрини організаційної вини відтворить «сліпу пляму» Міжнародного кримінального суду, лише в меншому масштабі.

Показовим у цьому контексті є аналіз постанови Великої Палати Верховного Суду України від 28 лютого 2024 року (№ 415/2182/20). Постанова визнала, що суб'єктом злочину агресії за статтею 437 Кримінального кодексу є лише «лідерський рівень» особи, здатні фактично контролювати або визначати політичні чи військові дії держави. Для Міжнародного кримінального суду leadership crime означає: «effectively exercise control over or to direct the political or military action of a State or organization» жорсткий кваліфікаційний поріг. Концептуальна відстань між національним кримінальним правом і логікою Міжнародного кримінального суду

³⁴ ICC, The Prosecutor v. Laurent Gbagbo and Charles Blé Goudé. Case No. ICC-02/11-01/15. Acquittal decision of 15 January 2019.

³⁵ Туляков В. О. Відповідальність колективних суб'єктів... *Op. cit.*

вимірюється не знаннями, а категоріальним апаратом і саме цю дистанцію євроінтеграція покликана подолати.

Три режими та два системних розриви

Транснаціональне кримінальне право Палермський протокол³⁶, UNTOC³⁷, Директива 2011/36³⁸ заповнює нормативний простір між міжнародним та Європейським кримінальним правом. Його тричленна формула «акт–засоби–мета» є операційно ширшою за контекстуальні порогови Римського статуту³⁹: не вимагає збройного конфлікту чи «широкомасштабного нападу». Але транснаціональне кримінальне право має системний «сліпий кут»: воно побудоване на логіці індивідуальної криміналізації, перекладеної на національний рівень.

Європейське кримінальне право займає особливе місце: воно одночасно імплементує транснаціональне кримінальне право і співіснує з міжнародним кримінальним правом без чіткої ієрархії між ними. Директива 2011/36/ЄС «європеїзує» стандарти Палермського протоколу. Система ЄОА, механізми замороження активів та спільні слідчі групи трансформують держави-члени з суверенних «островів» на елементи єдиного простору правосуддя. Ця вертикалізація є операційно реальнішою, ніж у міжнародному кримінальному праві, де complementarity завжди залишає державі поле для маневру. Саме тому питання справи С-292/23 про межі судового контролю над Європейською прокуратурою є одночасно питанням про те, яким має бути баланс між ефективністю переслідування і захистом прав в інтегрованому правовому просторі.

Перший системний розрив нормативний: та сама фактична поведінка (масове переміщення населення з подальшою примусовою працею) може

³⁶ Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons (Palermo Protocol). UN, 2000.

³⁷ United Nations Convention against Transnational Organized Crime (UNTOC). UNODC, 2000. URL: <https://www.unodc.org>.

³⁸ Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings. OJ L 101, 15.4.2011.

³⁹ Rome Statute of the International Criminal Court. UN, 1998. Articles 7, 8, 8bis, 17. URL: <https://www.icc-cpi.int>.

підпадати під режим транснаціонального кримінального права, не досягаючи порогів міжнародного кримінального права. Другий розрив доктринальний: жоден із трьох режимів не має уніфікованого інструментарію для відповідальності корпоративних та транснаціональних акторів без чіткого «управлінського умислу» конкретної фізичної особи⁴⁰. Обидва розриви взаємозалежні. У контексті збройного конфлікту і систематичного переміщення населення вони утворюють зону ефективної безкарності, що не усувається жодним із режимів окремо.

Євроінтеграція України в умовах збройного конфлікту: специфічна конфігурація і операційний вимір

Євроінтеграція України ставить питання про Європейський кримінальний суд у конфігурації, що не збігається з жодним попереднім сценарієм розширення Союзу. По-перше, Україна вже функціонує в операційному просторі Євроюсту та як держава-партнер Європейської прокуратури. По-друге, масштаб порушень прав людини, здійснених у зв'язку зі збройним конфліктом, і кількість потенційних кримінальних проваджень із транснаціональним елементом не мають аналогів у попередніх хвилях розширення. Повне членство означатиме, що всі описані архітектурні дефіцити⁴¹ нескінченні преюдиціальні запити, відповідальнісний вакуум щодо агентств, інкогерентність процесуальних правил стануть проблемами з прямими наслідками для українських громадян.

Для України системні розриви між режимами не абстракція. Масове переміщення цивільних з окупованих територій із подальшою примусовою працею є саме тією ситуацією, що задовольняє пороги транснаціонального кримінального права, але не обов'язково пороги міжнародного кримінального права. Алгоритмічні системи управління таборами для полонених, системи цілевизначення з вадами попередження помилок, фінансові мережі логістики

⁴⁰ Туляков В. О. Відповідальність колективних суб'єктів... *Op. cit.*

⁴¹ Vervaele J. A. E. *Op. cit.*

примусового переміщення усе це типові приклади організаційно-технологічного вакууму відповідальності.

Ці проблеми мають і виразний виктимологічний вимір. Як зазначається у нашій роботі про права потерпілих в контексті євроінтеграції України⁴², новий режим Директиви 2024/1260 відкриває принципово нові можливості, але породжує парадокси імплементації: права, декларовані на рівні Союзу, залишаються декларативними, якщо національна правова система не має відповідних процесуальних механізмів їх реалізації. У нашій праці про виктимологічну політику в постконфліктних суспільствах⁴³ ми підкреслюємо, що адаптація виктимологічного законодавства до стандартів *acquis* є одночасно правовим і соціальним завданням від реформи кримінально-процесуального законодавства до розбудови інституційної інфраструктури підтримки жертв.

Одеська наукова традиція відіграє тут стратегічну роль. Н. А. Зелінська⁴⁴ запропонувала категорію транснаціонального кримінального права для позначення комплексу норм щодо злочинності з транскордонним елементом та обґрунтувала необхідність гармонізації з *acquis*. Подальший розвиток цих ідей у нашому колективному підручнику «Організована та економічна злочинність»⁴⁵ та навчально-методичному посібнику В. М. Дрьоміна⁴⁶ забезпечує міст між концептуальною моделлю і реальними потребами правоохоронної практики. Євроінтеграційний контекст 2026 року робить цю традицію стратегічним ресурсом: Україна потребує не лише адаптації до *acquis*, але й активної участі у формуванні архітектури кримінальної юстиції Союзу наступного покоління.

Хартія основних прав, стаття 83 ДФЄС, ne bis in idem та принцип пропорційності: чотири несучі конструкції

⁴² Tuliakov V. Victims' rights in the context of Ukraine's European integration. Op. cit.

⁴³ Туляков В. О. Віктимологічна політика в постконфліктних суспільствах. Op. cit.

⁴⁴ Зелінська Н. А. Op. cit.

⁴⁵ Туляков В. О. (ред.). Організована та економічна злочинність. Op. cit.

⁴⁶ Дрьомін В. М. (ред.). Протидія транснаціональній злочинності. Одеса: Гельветика, 2018.

Хартія основних прав Союзу, наділена юридичною силою, рівною Договорам, після набрання чинності Лісабонським договором (стаття 6(1) Договору про Євросоюз), є первинним джерелом права і безпосередньо застосовується у кримінально-правових ситуаціях. Сфера її дії визначена статтею 51(1): вона звернена до держав-членів «виключно у випадках, коли вони імплементують право Союзу». У рішенні у справі Åkerberg Fransson (C-617/10)⁴⁷ Суд встановив, що будь-яка національна норма чи практика, що потрапляє у сферу дії права Союзу, підпадає під Хартію. Такий підхід перетворив Хартію на крізний стандарт тлумачення. Для кримінальної юстиції осьовими є чотири кластери норм. Перший стаття 47: право на ефективний засіб захисту, на справедливий суд, незалежний і безсторонній. Рішення Aranyosi/Căldăraru⁴⁸ і LM⁴⁹ виводять із статті 47 право відмовити у виконанні ЄОА у разі системних дефіцитів незалежності судової влади. Другий кластер стаття 48: презумпція невинуватості та право на захист. Третій стаття 49: *nullum crimen, nulla poena sine lege* і вимога пропорційності. Четвертий стаття 50: *ne bis in idem*. У справі Melloni (C-399/11)⁵⁰ Суд підкреслив, що держави-члени не можуть посилалися на вищий національний стандарт, якщо це підриває примат права Союзу.

Стаття 83 ДФЄС становить головну нормативну основу компетенції Союзу у матеріальному кримінальному праві. Частина 1 перелічує десять «єврозлочинів». Частина 2 містить «додаткову» компетенцію для сфер, де кримінально-правова гармонізація необхідна для ефективної імплементації політики Союзу. Саме стаття 325 ДФЄС стала тригером справ Taricco і M.A.S. («Taricco II»): Суд справедливості вимагав від національних судів «дезактивувати» правила щодо строків давності, але у M.A.S. було зафіксовано межу принцип законності і передбачуваності кримінального

⁴⁷ Case C-617/10, Åkerberg Fransson, ECLI:EU:C:2013:105.

⁴⁸ Case C-404/15 and C-659/15 PPU, Aranyosi and Căldăraru, ECLI:EU:C:2016:198.

⁴⁹ Case C-216/18 PPU, LM, ECLI:EU:C:2018:586.

⁵⁰ Case C-399/11, Melloni, ECLI:EU:C:2013:107.

закону не може бути підірваний. Для України це означає: гармонізація не може досягатися ціною послаблення гарантій статті 58 Конституції та статті 5 Кримінального кодексу.

Принцип *ne bis in idem* у праві Союзу має подвійну нормативну основу: стаття 50 Хартії та стаття 54 CISA. Ключовий інтеграційний ривок Åkerberg Fransson: Суд поширив статтю 50 Хартії на ситуації дуалізму податкового штрафу і кримінального переслідування. У справі *bpost* (C-117/20)⁵¹ Суд оновив тест: перевірка переходить до рівня пропорційності й координації як обов'язкових умов допустимого повторного переслідування. Для України ця лінія прецедентів має стати орієнтиром для ревізії відповідних глав Кодексу про адміністративні правопорушення та їх синхронізації з Кримінальним кодексом.

Принцип пропорційності є одним із «материнських» принципів права Союзу (стаття 5(4) Договору про Євросоюз). Найвідоміший ланцюг прецедентів сага *Taricco*. У *Taricco I* Суд зобов'язав ігнорувати правила щодо строків давності. У *M.A.S.* Суд відкоригував власну лінію: принцип законності є межею, яку ефективність не може «поглинати». Рішення *Lin* (C-107/23 PPU)⁵² підтвердили, що національні суди є «Європейськими судами першої інстанції» з обов'язком ефективного захисту фінансових інтересів Союзу, однак цей обов'язок має конституційні межі. Справа C-292/23 вписується в цей нормативний контекст специфічно: вона ставить питання про пропорційність не санкції, а процесуального заходу. Чи є виклик свідка, що не має можливості ефективно оскаржити цей виклик, сумісним із принципом пропорційності? Ці питання, поставлені у справі C-292/23, є прямим розвитком логіки *Taricco II*: ефективність не є самодостатньою цінністю, вона завжди обмежена фундаментальними правовими гарантіями.

⁵¹ Case C-117/20, *bpost SA v Autorité belge de la concurrence*, ECLI:EU:C:2022:202.

⁵² Case C-107/23 PPU, *Lin*, ECLI:EU:C:2023:XXX.

Ідеологія кримінального закону, пенальний популізм і якість євроінтеграції

Українська доктрина вже випрацювала поняття кримінально-правової ідеології як системи координованих ідей, теорій, концепцій та принципів, що утворюють визначену ієрархію і спрямовують як нормотворчість, так і практику застосування кримінального закону. Заснована Ю. Коломієць та П. Фрісом категоріальна рамка ідеології кримінального права має пряме значення для розуміння євроінтеграційних процесів. Ідеологія інтеграції це не лише технічна адаптація до *acquis*, але й нормативне перевлаштування тих ціннісних передумов, що визначають логіку застосування кримінально-правових норм у повсякденній практиці.

У наших роботах щодо ідеології, пенального популізму та якості кримінального закону⁵³ ми розкриваємо багатшарову природу кримінально-ідеологічного ландшафту: офіційна ідеологія держави, професійні ідеології поліції, прокуратури та судів, нормативні рамки наднаціональних інституцій. У контексті євроінтеграції варто виділити чотири паралельні ідеологічні системи: ідеологію Союзу (*acquis* та стандарти прав людини), автономну юриспруденцію Суду з прав людини, міжнародне гуманітарне та кримінальне право, а також ідеологічні рамки транснаціональної організованої злочинності з її гібридними колективними акторами.

Визначальна ознака афективної криміналізації тобто законотворчого процесу, що рухається емоційними суспільними запитами без нормативної самокорекції полягає в тому, що вона інституційно витісняє ідеологічну раціональність.

Некодифіковані принципи *ultima ratio*, пропорційності, вини та доктринальні конструкції складу злочину стають ідеологічними фільтрами якості, без яких кодифікований закон редукується до емоційно мотивованих заборон.

⁵³ Туляков В. О. Ідеологія, пенальний популізм і якість кримінального закону. *Op. cit.*

Пенальний популізм як стратегія використання кримінально-правових інструментів для політичних цілей діє однаково несприятливо на обох рівнях.

Феномен стратегічної комплементарності створення формального вигляду національного правосуддя для витіснення міжнародного втручання це інституційний пенальний популізм на міжнародному рівні.

Якісне кримінальне законодавство у розумінні *acquis* Союзу це ідеологічно сумісна система, що здатна відтворювати своє нормативне ядро через органічну взаємодію закону, доктрини та некодифікованих принципів перед будь-якими політичними турбулентностями.

Виктимологічні парадокси та організаційна вина

Парадокси виктимності у контексті воєнного та перехідного правосуддя виявляють структурну напругу між індивідуалістичною парадигмою кримінальної відповідальності та колективною природою масової шкоди.

У наших роботах⁵⁴ ми вносимо нову аналітичну лінзу: виктимність у повоєнному правосудді має двоєдину природу – вона є одночасно інституційною цінністю і потенційно небезпечним принципом, коли перетворюється на політичний інструмент вибіркової карної політики. У нашій праці про права потерпілих в контексті євроінтеграції України⁵⁵ детально аналізуємо нову Директиву 2024/1260 та парадокси її імплементації. Держави зобов'язані не обмежуватися формальним закріпленням прав жертв у національному законодавстві, а гарантувати їх реальну та ефективну реалізацію через створення комплексної системи інституційних і процедурних механізмів. Йдеться, зокрема, про забезпечення належної інституційної підтримки, доступу до кваліфікованої психологічної допомоги, функціонування ефективних компенсаційних фондів, а також про усунення адміністративних, фінансових і процесуальних бар'єрів, що перешкоджають жертвам у здійсненні їхніх прав. У цьому контексті особливого значення

⁵⁴ Туляков В. О. Виктимологічна політика в постконфліктних суспільствах. *Op. cit.*

⁵⁵ Tuliakov V. Victims' rights in the context of Ukraine's European integration. *Op. cit.*

набуває узгодженість між нормативними приписами та практикою їх застосування. Водночас парадокс імплементації полягає в тому, що права жертв, які зазнають суттєвого розширення та деталізації на рівні Європейського Союзу, нерідко залишаються переважно декларативними у межах національних правопорядків. Це зумовлено як інституційною неспроможністю окремих держав-членів, так і відсутністю належного контролю за виконанням відповідних зобов'язань, що в підсумку призводить до розриву між нормативним рівнем гарантій і фактичним рівнем їх реалізації.

Індивідуалістична парадигма кримінальної відповідальності структурно недостатня для охоплення зростаючої ролі транснаціональних корпорацій та алгоритмічних систем. Концепція організаційної вини виявляє своє безпосереднє значення: корпорація, що систематично фінансує схеми торгівлі людьми через підставні компанії, або алгоритмічна система, що ідентифікує членів релігійної меншини як загрозу безпеці, обидві є прикладами вакууму відповідальності на перетині транснаціонального кримінального права та європейського кримінального права. Масове переміщення депортованих дітей та цивільного населення з окупованих територій задовольняє пороги транснаціонального кримінального права, але не обов'язково пороги міжнародного кримінального права і саме тут реформування на основі *acquis* має найбільш безпосереднє практичне значення. Хартія Союзу вкладає специфічний нормативний зміст у поняття правової держави, пропорційності та верховенства права. Стаття 49(3) Хартії та стаття 47 відтворюють ту саму ідеологічну логіку нормативного обмеження пенального популізму через тверді гарантії, що не лежать в логіці воєнної кримінальної політики, а в логіці ціннісно-орієнтованого правопорядку.

Якою має бути архітектура Європейського кримінального суду?

Аналіз, проведений у цій статті, дозволяє сформулювати умовну, але структуровану відповідь на питання Верваеле⁵⁶ про доцільність

⁵⁶ Vervaele J. A. E. Op. cit.

Європейського кримінального суду. Він потрібний, але не як простий аналог Міжнародного кримінального суду на рівні Союзу. Редукований до ролі «розвантажувача» Суду справедливості у преюдиціальних запитах, він відтворить патології у меншому масштабі. Ефективний Європейський кримінальний суд має одночасно вирішувати три проблеми.

Перша процесуальна: уніфікація юрисдикції над процесуальними актами Європейської прокуратури в єдиній судовій рамці, де факти та право вирішуються «однією рукою». Справа С-292/23 є найкращою ілюстрацією того, чому ця уніфікація є не питанням зручності, а питанням фундаментальних прав: особа, що не має доступу до ефективного засобу захисту, позбавлена однієї з основних гарантій правової держави.

Друга правозахисна: пряма відповідальність Союзу і його агентств без перекладання на держави-члени. Це вимагає або приєднання Союзу до Конвенції про захист прав людини з чітким протоколом розподілу відповідальності, або внутрішнього механізму відповідальності Європейського кримінального суду, що забезпечує захист прав на рівні, гарантованому статтею 47 Хартії.

Третя доктринальна: уніфікований стандарт організаційної вини для колективних суб'єктів⁵⁷. Без цього елементу Європейський кримінальний суд відтворить «сліпу пляму» Міжнародного кримінального суду, лише на регіональному рівні.

Ілюстративні приклади з практики Суду справедливості

Практика Суду справедливості ілюструє, як абстрактні стандарти конвертуються у конкретні рішення, що мають безпосередню вагу для правозастосування. Наводимо деякі ключові кейси, що формують еволюційну лінію від обов'язку криміналізації до процесуальних гарантій.

⁵⁷ Туляков В. О. Відповідальність колективних суб'єктів... *Op. cit.*

Greek Maize (Case 68/88). Суд справедливості вперше сформулював триаду «effective, proportionate, dissuasive» та заклав обов'язок криміналізації там, де адміністративні заходи є неефективними. Кримінальне право концептуалізується як засіб гарантування ефективності права Союзу. Для України – це загальна нормативна рамка оцінки будь-яких санкцій у «European» складах.

Taricco I (C-105/14) та M.A.S. Taricco II (C-42/17). Taricco I: Суд зобов'язав ігнорувати правила щодо строків давності, якщо вони унеможливають покарання за шахрайство з ПДВ. Taricco II: Суд відкоригував власну лінію принцип законності покарання є межею, яку ефективність не може «поглинати». Для України балансир між статтею 58 Конституції, статтею 5 Кримінального кодексу і зобов'язаннями щодо статті 325 ДФЄС.

Справа C-292/23 EPPO v I.R.O and F.J.L.R. Суд справедливості встановив, що поняття процесуального акту, який підлягає судовому контролю, є автономним поняттям права Союзу; критерій фактичний вплив на права особи, а не формальна кваліфікація дії. Демонструє перехід до четвертого етапу еволюції Європейського кримінального права інституціоналізації процесуальних гарантій. Для України стандарт ефективного судового контролю над процесуальними діями, що набуде прямого значення з набуттям членства.

Åkerberg Fransson (C-617/10). Суд поширив статтю 50 Хартії на ситуації дуалізму податкового штрафу і кримінального переслідування, встановивши Хартію як крізний стандарт тлумачення. Для України прямий орієнтир для перегляду подвійних проваджень у сфері податків, митниці, валютного та санкційного контролю в контексті правила Єнгеля.

Aranyosi та Căldăraru (C-404/15). Двоступеневий тест для відмови у виконанні європейського ордеру на арешт через ризик порушення статті 4

Хартії. Для України стандарт, що задає вимоги до пенітенціарних умов перед інтеграцією у систему взаємного визнання.

Menci (C-524/15) i bpost (C-117/20). Трансформували *ne bis in idem* у тест пропорційності кумуляції санкцій. Дуалізм адміністративної і кримінальної відповідальності допустимий за умови координації між провадженнями та пропорційності сукупної санкції. Для України модель реформи співвідношення Кримінального кодексу і Кодексу про адміністративні правопорушення.

Lin (C-107/23 PPU). Продовження лінії Taricco у справах корупції. Національні суди є «Європейськими судами першої інстанції» з обов'язком ефективного захисту фінансових інтересів Союзу, але цей обов'язок має конституційні межі. Для України сигнал щодо стабільності антикорупційної архітектури, строків давності та спеціальної конфіскації.

Порівняльна таблиця стандартів Союзу та чинного стану в Україні

Наведена нижче таблиця синтезує ключові стандарти Союзу, нормативну основу та прецедентну практику Суду справедливості, кореспондуючі положення українського права та напрями адаптації. Таблиця фіксує дванадцять вузлових точок, з яких доцільно починати системну ревізію Кримінального кодексу, Кримінального-процесуального кодексу, Кодексу про адміністративні правопорушення та спеціальних законів.

Стандарт / принцип	Нормативне джерело та практика	Чинний стан в Україні	Розрив / напрям адаптації
Сфера дії Хартії (ст. 51)	Ст. 51 Хартії; Åkerberg Fransson (C-617/10); Melloni (C-399/11)	Хартія не включена до прямих джерел; <i>acquis</i> главами 23–24 імплементується фрагментарно	Закріпити орієнтир на Хартію в методичних рекомендаціях для судів
Право на ефективний	Ст. 47 Хартії; Aranyosi/Căldăraru; LM (C-216/18); C-	Ст. 55 Конституції; ст. 2, 7, 20 КПК;	Синхронізувати процедури

Стандарт / принцип	Нормативне джерело та практика	Чинний стан в Україні	Розрив / напрям адаптації
засіб захисту (ст. 47)	292/23 EPPO v I.R.O	незалежність судової влади у фокусі реформ	взаємного визнання з двоступеневим тестом Суду справедливості
Законність і пропорційність (ст. 49)	Ст. 49 Хартії; Greek Maize; Taricco I (C-105/14); M.A.S. (C-42/17)	Ст. 58 Конституції; ст. 3, 5, 65 КК; зворотна дія пом'якшувального закону	Узгодити формулу «ефективні, пропорційні, стримуючі» без порушення ст. 49 Хартії та ст. 58 КУ
Ne bis in idem (ст. 50 Хартії; ст. 54 CISA)	Ст. 50 Хартії; Gözütok/Brügge; Van Esbroeck; Menci; bpost (C-117/20); Nordzucker	Ст. 61 Конституції; дуалізм адміністративної/кримінальної відповідальності зберігається	Привести до «bpost»-формули; уточнити КК і КУпАП у сферах податків, ринкових зловживань
Компетенція у кримін. праві (ст. 83 ДФЄС)	Ст. 83(1) 10 єврозлочинів; ст. 83(2) ancillary competence; PIF Directive 2017/1371	КК (ст. 149, 156, 209, 258, 305, 368–369 ² , 437) нерівномірна гармонізація	Системно імплементувати Директиви 2011/36, 2017/541, 2018/1673, 2024/1226, 2024/1260, 2024/1203

Стандарт / принцип	Нормативне джерело та практика	Чинний стан в Україні	Розрив / напрям адаптації
Правозахисний контроль над Європейською прокуратурою	Ст. 42 Регламенту 2017/1939; С-292/23 EPPO v I.R.O; ст. 47 Хартії	Україна не є учасницею Європейської прокуратури; НАБУ/САП/БЕБ національні аналоги	Укласти робочу угоду з Європейською прокуратурою; підготувати судову систему до двоступеневого тесту
Взаємне визнання (ЄОА) та права людини	Рамкове рішення 2002/584; Aranyosi/Căldăraru; LM; Puig Gordi (C-158/21); ст. 47 Хартії	Закон «Про міжнародні договори України»; ст. 541–614 КПК; ЄОА не застосовується	Підготовка судів до двоступеневого тесту; реформа пенітенціарних умов
Відповідальність юридичних осіб	Директиви 2011/36, 2017/1371, 2018/1673 ефективні, пропорційні, стримуючі санкції до юридичних осіб	Розділ XIV ¹ КК (ст. 96-3 – 96-11) обмежений перелік предикатних складів	Розширити перелік; закріпити organizational fault; уніфікувати санкції
Права потерпілих	Директиви 2012/29/ЄС, 2024/1260; ст. 47 Хартії	Ст. 55–57 КПК; відсутній рамковий закон про права потерпілих	Ухвалити рамковий закон про права потерпілих з урахуванням ст. 3–16 Директиви 2012/29

Стандарт / принцип	Нормативне джерело та практика	Чинний стан в Україні	Розрив / напрям адаптації
Пропорційність санкцій	Ст. 49(3), 52(1) Хартії; Greek Maize; Link Logistik (C-384/17); Lin (C-107/23 PPU)	Ст. 65 КК загальні засади; ст. 69 КК нижче нижньої межі	Роз'яснення ВС щодо пропорційності штрафів і конфіскації у складах
Ідеологічна сумісність кримінального закону	Ст. 2 Договору про ЄС; Хартія загалом; практика Суду справедливості	Зростання тиску пенального популізму; відсутність системного аудиту	Систематичний аудит нових складів злочинів на відповідність принципу ultima ratio та пропорційності
Презумпція невинуватості та права захисту (ст. 48)	Ст. 48 Хартії; Директиви 2010/64, 2012/13, 2013/48, 2016/343, 2016/800, 2016/1919	Ст. 62 Конституції; ст. 17, 20, 29 КПК; безоплатна правова допомога	Посилити стандарт інформування на ранніх стадіях; гарантії для дітей-підозрюваних

Рекомендації для України в контексті євроінтеграції

На підставі проведеного аналізу формулюємо декілька практичних рекомендацій, адресованих різним акторам правової політики. Ці рекомендації враховують як загальну логіку *acquis* кримінальної юстиції, так і специфічні виклики, що виникають у зв'язку з євроінтеграцією України в умовах тривалого збройного конфлікту.

Рекомендація 1. Рамкова директивна ревізія Кримінального кодексу.

Провести консолідований перегляд складів статей 149, 156, 209, 258–258⁵, 305, 368–369², 212, 366, 432, 437 та інших з урахуванням Директив 2011/36, 2011/93, 2017/541, 2017/1371, 2018/1673, 2019/713, 2024/1203, 2024/1226, 2024/1260. Ревізія має здійснюватися у рамках єдиної методологічної платформи, що забезпечує системну відповідність принципам Хартії та статті 83 ДФЄС.

Рекомендація 2. Реформа відповідальності юридичних осіб. Розділ XIV¹ Кримінального кодексу потребує перетворення на повноцінну модель корпоративної кримінальної відповідальності. Запровадити стандарт організаційної вини (failure to prevent), розширити перелік предикатних злочинів, передбачити диференційовану шкалу санкцій та комплаєнс-захист (adequate procedures defence).

Рекомендація 3. Синхронізація КПК із «дорожньою картою» процесуальних прав. Система гарантій на стадії досудового розслідування потребує доопрацювання у світлі Директив 2010/64, 2012/13, 2013/48, 2016/343, 2016/800, 2016/1919. Окремий напрям уніфікація стандарту ефективного захисту у справах, пов'язаних з транснаціональними провадженнями, з урахуванням уроків справи С-292/23.

Рекомендація 4. Ревізія співвідношення КК і КУпАП у світлі ne bis in idem. Провести інвентаризацію сфер, де адміністративний штраф є «кримінальним» за Engel-тестом (податки, митниця, валютний і санкційний контроль), і встановити механізми координації: зупинення одного провадження при порушенні іншого, урахування вже накладеної санкції, чіткі правила «форум-прев'єнту». Орієнтир формула bpost та Nordzucker.

Рекомендація 5. Операційна угода з Європейською прокуратурою. Укладення робочої угоди за моделлю Вірменії та Молдови для оперативного обміну доказами та участі у спільних слідчих групах. Угода має також

передбачати механізми взаємодії у ситуаціях, аналогічних до С-292/23: порядок дій у випадку спорів щодо меж юрисдикції.

Рекомендація 6. Підготовка судової системи до ЄОА та взаємного визнання. Верховний Суд доцільно підготувати роз'яснення щодо двоступеневого тесту Aranyosi/LM. Паралельно слід здійснити реформу пенітенціарних умов. У контексті справи С-292/23 судова підготовка має також охоплювати питання меж контролю над діями наднаціональних органів.

Рекомендація 7. Рамковий закон про права потерпілих. Директива 2012/29/ЄС і нова Директива 2024/1260 вимагають рамкового закону про права, підтримку й захист потерпілих з окремим режимом для жертв воєнних злочинів, торгівлі людьми, сексуального насильства. Закон має враховувати виктимологічні парадокси, виявлені у наших дослідженнях.

Рекомендація 8. Пропорційність санкцій і роз'яснення Верховного Суду. Роз'яснення Верховного Суду про призначення покарання та конфіскацію у складах злочинів, з деталізацією критеріїв індивідуалізації штрафів (Link Logistik) та балансування ефективності з правами особи (M.A.S., Aranyosi, LM, Lin) і ефективними санкціями у розумінні Greek Maize.

Рекомендація 9. Доктринальна та освітня інфраструктура. Створити при Національній академії правових наук України постійний експертний пул з Хартії та статті 83 ДФЄС, оновити програми підготовки у Національній школі суддів, Академії прокуратури та Академії адвокатури. Справа С-292/23 і еволюційна лінія Greek Maize Taricco PIF Directive мають стати частиною обов'язкової навчальної програми.

Висновки

Стаття Верваеле про Європейський кримінальний суд, концептуальна рамка Кайейро про «відсутній третій», доктрина колективної відповідальності та еволюційна лінія Greek Maize Taricco PIF Directive С-292/23 разом формують єдину аналітичну рамку для оцінки архітектурних дефіцитів

кримінальної юстиції. Ці чотири нитки не є паралельними вони перетинаються у двох системних розривах.

Перший розрив нормативний: між операційною широтою транснаціонального кримінального права і вузькістю міжнародного кримінального права, де реальні особи залишаються без ефективного міжнародного захисту.

Другий розрив доктринальний: відсутність уніфікованого стандарту організаційної вини, що дозволяє корпоративним і транснаціональним акторам функціонувати в зоні фактичної безкарності. Справа С-292/23 виявляє третій процесуальний розрив: між нормативними амбіціями інтегрованого простору справедливості і реальними можливостями архітектури судового контролю. Ця справа демонструє, що еволюція європейського кримінального права входить у фазу, в якій ключовим стає не лише питання, що криміналізувати і як карати, але й питання, як саме здійснюється кримінальне переслідування та які гарантії при цьому мають бути забезпечені.

Хартія, стаття 83 ДФЄС, практика Суду справедливості щодо *ne bis in idem* і принцип пропорційності утворюють внутрішньо пов'язану конструкцію, яка визначає межі легітимного кримінально-правового втручання в інтегрованому просторі. Для України євроінтеграція у сфері кримінальної юстиції це не механічне копіювання директив, а прийняття цієї архітектури як стандарту власної правової культури. Статус кандидата і відкриття переговорів є лише початком операційного процесу адаптації, що вимагає синхронізації нормативного, інституційного та доктринального рівнів.

Визнання транснаціонального кримінального права як повноцінного «відсутнього третього»⁵⁸, відповідальності колективних суб'єктів як системної проблеми⁵⁹, необхідності Європейського кримінального суду із

⁵⁸ Caeiro P. Op. cit.

⁵⁹ Туляков В. О. Відповідальність колективних суб'єктів... Op. cit.

потрійною процесуальною, правозахисною та доктринальною архітектурою, а також усвідомлення справи С-292/23 як кульмінаційного пункту четвертого етапу еволюції є передумовою більш чесного та ефективного кримінального права. Адаптація має бути одночасною на трьох рівнях: нормативному (ревізія Кримінального кодексу, Кримінально-процесуального кодексу, Кодексу про адміністративні правопорушення), інституційному (Європейська прокуратура, ЄОА, пенітенціарна реформа, закон про права потерпілих) та доктринальному (Хартія і практика Суду справедливості у підготовці юристів і постановках Пленуму Верховного Суду).

Перспективи подальших досліджень охоплюють: (1) порівняльний аналіз моделей приєднання Союзу до Конвенції про захист прав людини з урахуванням висновку 2/13; (2) розробку доктринального стандарту організаційної вини для ECL, TCL та ICL; (3) операціоналізацію «стратегічної комплементарності» як інструменту євроінтеграційного інституційного дизайну; (4) інтегровану рамку для оцінки колективної шкоди у справах про примусове переміщення та торгівлю людьми в умовах збройного конфлікту; (5) виктимологічний вимір перехідного правосуддя у контексті нового *acquis* щодо прав потерпілих і виктимологічної політики в постконфліктних суспільствах.

Список використаних джерел

1. Nuridzhanian G. The Special Tribunal for the Crime of Aggression Against Ukraine: Jurisdiction, Immunities and Due Process. *Nordic Journal of International Law* (published online ahead of print 2026). DOI: <https://doi.org/10.1163/15718107-bja10115>.
2. Vervaele J. A. E. The Case for a European Criminal Court. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. Brill, 2026 (ahead of print). DOI: <https://doi.org/10.1163/15718174-20260001>.
3. Regulation (EU) 2017/1939 of the Council of 12 October 2017 implementing enhanced cooperation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office. OJ L 283, 31.10.2017.
4. Case C-292/23 EPPO v I.R.O and F.J.L.R. [Рішення Суду справедливості щодо меж судового контролю над процесуальними актами]

Європейської прокуратури та процесуальних гарантій у наднаціональному кримінальному провадженні].

5. Caeiro P. The relationship between European and international criminal law (and the absent (?) third). *Research Handbook on EU Criminal Law* / ed. by V. Mitsilegas. Cheltenham: Edward Elgar, 2024. Chapter 25.

6. Туляков В. О. Відповідальність колективних суб'єктів у кримінальному праві в контексті розвитку. *Право України*. 2025. № 11. С. 129–151. DOI: <https://doi.org/10.33498/louu-2025-11-129>. URI: <https://hdl.handle.net/11300/31659>.

7. Туляков В. О. Transnational Criminal Law, Sovereignty and International Justice: Harmonization Challenges and Policy Evolution. *International Annals of Criminology*. 2025. Vol. 63, No. 2. P. 383–405. DOI: <https://doi.org/10.1017/cri.2025.10076>.

8. Туляков В. О. Ідеологія, пенальний популізм і якість кримінального закону. *Ефективність досудового розслідування: виклики та шляхи оптимізації*: матеріали кругл. столу (НаУКМА, 26 лют. 2026 р.). Київ, 2026. С. 142–152. URL: <https://hdl.handle.net/11300/32646>.

9. Туляков В. О. Парадокси віктимності: концептуальна рамка для кримінального права та перехідного правосуддя. *Юридичний Вісник України*. 2026. № 5. С. 26–27. URL: <https://hdl.handle.net/11300/32571>.

10. Tuliakov V. Victims' rights in the context of Ukraine's European integration: From the new EU Directive to paradoxes of implementation. SSRN. 2026. URL: <https://ssrn.com/abstract=>; <https://hdl.handle.net/11300/32238>. (Publication date: 22.02.2026).

11. Туляков В. О. Віктимологічна політика в постконфліктних суспільствах. *Антикримінальна політика України: у пошуках оптимальної моделі*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 18 груд. 2025 р.). Ч. 1. Харків: Юрайт, 2026. С. 183–195. URL: <https://hdl.handle.net/11300/31693>.

12. Зелінська Н. А. Євроінтеграційні процеси в сфері транснаціонального кримінального права. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції (Т. 1, с. 313–315). Одеса: Юридична література, 2016.

13. Туляков В. О. (ред.). Організована та економічна злочинність. Одеса: НУ «ОЮА», 2022. DOI: 10.32837/11300.26025.

14. Boister N., Gless S., Jessberger F. *Histories of Transnational Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press, 2021. DOI: <https://academic.oup.com/book/41119>.

15. Mitsilegas V. (Ed.). *Research Handbook on EU Criminal Law*. Cheltenham: Edward Elgar, 2024.

16. Werle G., Jeßberger F. *Principles of International Criminal Law*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2020.

17. Case C-404/15 and C-659/15 PPU, Aranyosi and Căldăraru, ECLI:EU:C:2016:198.

18. Case C-216/18 PPU, LM (Celmer), ECLI:EU:C:2018:586.
19. Case C-107/23 PPU, Lin; Cases C-357/19 et al., Euro Box Promotion.
20. Case C-617/10, Åkerberg Fransson, ECLI:EU:C:2013:105.
21. Case C-117/20, bpost SA v Autorité belge de la concurrence, ECLI:EU:C:2022:202.
22. Case C-42/17, M.A.S. and M.B. (Taricco II), ECLI:EU:C:2017:936.
23. Case C-105/14, Taricco and Others, ECLI:EU:C:2015:555.
24. Case 68/88 Commission v Greece (Greek Maize), ECLI:EU:C:1989:339.
25. Directive (EU) 2017/1371 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2017 on the fight against fraud to the Union's financial interests by means of criminal law (PIF Directive). OJ L 198, 28.7.2017.
26. Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings. OJ L 101, 15.4.2011.
27. Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons (Palermo Protocol). UN, 2000. URL: <https://www.unodc.org>.
28. United Nations Convention against Transnational Organized Crime (UNTOC). UNODC, 2000. URL: <https://www.unodc.org>.
29. Rome Statute of the International Criminal Court. UN, 1998. Articles 7, 8, 8bis, 17. URL: <https://www.icc-cpi.int>.
30. ICC, The Prosecutor v. Laurent Gbagbo and Charles Blé Goudé. Case No. ICC-02/11-01/15 (2019).
31. Charter of Fundamental Rights of the European Union. OJ C 326, 26.10.2012.
32. Case C-399/11, Melloni, ECLI:EU:C:2013:107.
33. Boister N. An Introduction to Transnational Criminal Law. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2018.
34. Tripathi U. M. Transnational Organized Crime and The Crisis of Global Criminal Justice System. *The Infinite*. 2026. Vol. 3(1). P. 105–114.
35. Дрьомін В. М. (ред.). Протидія транснаціональній злочинності: навчально-методичний посібник. Одеса: Гельветика, 2018.
36. Туляков В. О. Транснаціональне кримінальне право та динаміка кримінальної політики. *Вісник НАПрН України*. 2025. Т. 32. № 2. С. 157–177. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-2-157>.
37. Туляков В. О. Поняття злочину в європейській динаміці змін. Матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. Харків: Право, 2024. С. 20–24.

References

1. Nuridzhanian, G. (2026). The Special Tribunal for the Crime of Aggression Against Ukraine: Jurisdiction, Immunities and Due Process. *Nordic Journal of International Law* (published online ahead of print 2026). DOI: <https://doi.org/10.1163/15718107-bja10115>.

2. Vervaele, J.A.E. (2026). The Case for a European Criminal Court. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* (ahead of print). DOI: <https://doi.org/10.1163/15718174-20260001>.
3. Regulation (EU) 2017/1939. OJ L 283, 31.10.2017.
4. Case C-292/23 EPPO v I.R.O and F.J.L.R. [Court of Justice of the EU, judgment on the limits of judicial review over EPPO procedural acts and procedural guarantees in supranational criminal proceedings].
5. Caeiro, P. (2024). The relationship between European and international criminal law (and the absent (?) third). In V. Mitsilegas (Ed.), *Research Handbook on EU Criminal Law* (Ch. 25). Cheltenham: Edward Elgar.
6. Tuliakov, V.O. (2025). Vidpovidalnist kolektyvnykh subiektiv u kryminalnomu pravi v konteksti rozvytku [Liability of collective subjects in criminal law in the context of development]. *Pravo Ukrainy*, 11, 129–151. DOI: <https://doi.org/10.33498/louu-2025-11-129>. [in Ukrainian].
7. Tuliakov, V.O. (2025). Transnational Criminal Law, Sovereignty and International Justice: Harmonization Challenges and Policy Evolution. *International Annals of Criminology*, 63(2), 383–405. DOI: <https://doi.org/10.1017/cri.2025.10076>.
8. Tuliakov, V.O. (2026). Ideolohiia, penalnyi populizm i yakist kryminalnoho zakonu [Ideology, penal populism and the quality of criminal legislation]. In *Efektivnist dosudovoho rozsliduvannia: vyklyky ta shliakhy optymizatsii: materialy kruhl. stolu* (NaUKMA, 26 Feb. 2026) (pp. 142–152). Kyiv. URL: <https://hdl.handle.net/11300/32646>. [in Ukrainian].
9. Tuliakov, V.O. (2026). Paradoksy viktytnosti: kontseptualna ramka dlia kryminalnoho prava ta perekhidnoho pravosudivstva [Paradoxes of victimhood: a conceptual framework for criminal law and transitional justice]. *Yurydychnyi Visnyk Ukrainy*, 5, 26–27. URL: <https://hdl.handle.net/11300/32571>. [in Ukrainian].
10. Tuliakov, V. (2026). Victims' rights in the context of Ukraine's European integration: From the new EU Directive to paradoxes of implementation. SSRN. URL: <https://ssrn.com/abstract=>; <https://hdl.handle.net/11300/32238>. (Publication date: 22.02.2026).
11. Tuliakov, V.O. (2026). Viktymolohichna polityka v postkonfliktnykh suspilstvakh [Victimological policy in post-conflict societies]. In *Antykryminalna polityka Ukrainy: u poshukakh optimalnoi modeli: Pt. 1* (pp. 183–195). Kharkiv: Yurait. URL: <https://hdl.handle.net/11300/31693>. [in Ukrainian].
12. Zelinska, N.A. (2016). Yevrointehratsiini protsesy v sferi transnatsionalnoho kryminalnoho prava [EU integration processes in the field of transnational criminal law]. In *Pravovi ta instytutsiini mekhanizmy* (Vol. 1, pp. 313–315). Odesa: Iurydychna literatura. [in Ukrainian].
13. Tuliakov, V.O. (Ed.). (2022). Orhanizovana ta ekonomichna zlochynnist [Organised and economic crime]. Odesa: NU "OIuA". DOI: 10.32837/11300.26025. [in Ukrainian].

14. Boister, N., Gless, S., & Jessberger, F. (2021). *Histories of Transnational Criminal Law*. Oxford: OUP. DOI: <https://academic.oup.com/book/41119>.
15. Mitsilegas, V. (Ed.). (2024). *Research Handbook on EU Criminal Law*. Cheltenham: Edward Elgar.
16. Werle, G., & Jeßberger, F. (2020). *Principles of International Criminal Law* (4th ed.). Oxford: OUP.
17. Cases C-404/15 and C-659/15 PPU, Aranyosi and Căldăraru, ECLI:EU:C:2016:198.
18. Case C-216/18 PPU, LM (Celmer), ECLI:EU:C:2018:586.
19. Case C-107/23 PPU, Lin, ECLI:EU:C:2023:XXX; Cases C-357/19 et al., Euro Box Promotion.
20. Case C-617/10, Åkerberg Fransson, ECLI:EU:C:2013:105.
21. Case C-117/20, bpost SA v Autorité belge de la concurrence, ECLI:EU:C:2022:202.
22. Case C-42/17, M.A.S. and M.B. (Taricco II), ECLI:EU:C:2017:936.
23. Case C-105/14, Taricco and Others, ECLI:EU:C:2015:555.
24. Case 68/88 Commission v Greece (Greek Maize), ECLI:EU:C:1989:339.
25. Directive (EU) 2017/1371 of 5 July 2017 on the fight against fraud to the Union's financial interests by means of criminal law (PIF Directive). OJ L 198, 28.7.2017.
26. Directive 2011/36/EU on preventing and combating trafficking in human beings. OJ L 101, 15.4.2011.
27. Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons (Palermo Protocol). (2000). UNODC.
28. United Nations Convention against Transnational Organized Crime (UNTOC). (2000). UNODC.
29. Rome Statute of the International Criminal Court. (1998). UN. Articles 7, 8, 8bis, 17.
30. ICC. The Prosecutor v. Laurent Gbagbo and Charles Blé Goudé. Case No. ICC-02/11-01/15 (2019).
31. Charter of Fundamental Rights of the European Union. OJ C 326, 26.10.2012.
32. Case C-399/11, Melloni, ECLI:EU:C:2013:107.
33. Boister, N. (2018). *An Introduction to Transnational Criminal Law* (2nd ed.). Oxford: OUP.
34. Tripathi, U.M. (2026). Transnational Organized Crime and The Crisis of Global Criminal Justice System. *The Infinite*, 3(1), 105–114.
35. Dromin, V.M. (Ed.). (2018). *Protydiia transnatsionalnii zlochynnosti* [Countering transnational crime]. Odesa: Helvetyka. [in Ukrainian].
36. Tuliakov, V.O. (2025). Transnatsionalne kryminalne pravo ta dynamika kryminalnoi polityky [TCL and criminal policy dynamics]. *Visnyk NAPrN Ukrainy*,

32(2), 157–177. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-2-157>. [in Ukrainian].

37. Tuliakov, V.O. (2024). *Poniattia zlochynu v yevropeiskii dynamitsi zmin* [The concept of crime in European dynamics of change]. Kharkiv: Pravo, 20–24. [in Ukrainian].

Viacheslav Tuliakov. The unresolved knot of jurisdictional gaps: characteristics of world's criminal law and Ukraine's european integration

This article integrates four interconnected research threads into a unified analytical framework. The first is the argument advanced by J.A.E. Vervaele for a European Criminal Court in the context of the European Area of Protective Obligations and the systemic deficit of judicial oversight over the European Public Prosecutor's Office. The second is the conceptual framework of the "absent third" proposed by P. Caeiro between European Criminal Law and International Criminal Law, with transnational criminal law occupying the normative space between them without its own enforcement organ. The third is the author's doctrine of liability of collective subjects in criminal law. The fourth is an analysis of Case C-292/23 EPPO v I.R.O and F.J.L.R. as an illustration of the architectural deficits of the current system of judicial oversight over the European Public Prosecutor's Office, examined through the prism of the evolutionary line Greek Maize Taricco PIF Directive C-292/23.

*Ukraine's candidate status, granted in June 2022, and the opening of accession negotiations on 25 June 2024, have elevated the approximation of Ukrainian criminal law to *acquis communautaire* standards from the plane of academic discussion to the plane of the current legislative agenda. Chapter 23 and Chapter 24 constitute the core of the legal maturity test for a candidate state. This context is reinforced by the fact that Ukraine is entering the integrated area under conditions of mass displacement, systemic human rights violations, and the anticipated influx of transnational investigations following the end of hostilities.*

*The article demonstrates that the question of the European Criminal Court cannot be resolved without simultaneously overcoming two systemic gaps: the normative gap and the doctrinal gap (absence of a unified standard of organisational fault). The article further develops the analysis in three additional dimensions: (a) the four load-bearing elements of EU criminal justice *acquis* the Charter of Fundamental Rights, Article 83 TFEU, *ne bis in idem*, and the proportionality principle are analysed as an interconnected normative architecture; (b) CJEU case law (Greek Maize, Taricco I and II, C-292/23, Åkerberg Fransson, Aranyosi/Căldăraru, LM, Menci, bpost, Lin) is examined through key case studies; (c) concrete recommendations are provided for national reform actors. For Ukraine, these systemic ruptures have not merely theoretical but direct operational significance.*

Keywords: *European Criminal Court; Case C-292/23 EPPO v I.R.O and F.J.L.R.; Greek Maize; Taricco; PIF Directive; European Public Prosecutor's*

Office; transnational criminal law; International Criminal Court; collective liability; organisational fault; ne bis in idem; proportionality principle; Charter of Fundamental Rights; EU integration of Ukraine; victims' rights; penal populism.

Застереження

Під час підготовки цієї роботи автор обмежено використовував інструменти на основі штучного інтелекту, включно з Perplexity AI, Claude AI та Grammarly, для таких цілей, як вдосконалення мови, покращення чіткості та перевірки узгодженості. Ці інструменти використовувалися лише як допоміжні інструменти; Весь змістовний контент, інтерпретації, аналізи та висновки були задумані, розроблені та перевірені автором. Автор несе повну відповідальність за точність, оригінальність і наукову цілісність усіх матеріалів, представлених тут. Використання інструментів ШІ не вплинуло на методологію дослідження, теоретичні позиції чи оцінювальні судження, висловлені в цій роботі.

Disclaimer

In preparing this work, the author made limited use of artificial intelligence-based tools, including Perplexity AI, Claude AI, and Grammarly, for purposes such as language refinement, clarity improvement, and consistency checking. These tools were employed as assistive instruments only; all substantive content, interpretations, analyses, and conclusions were conceived, developed, and verified by the author. The author assumes full responsibility for the accuracy, originality, and scholarly integrity of all materials presented herein. The use of AI tools did not influence the research methodology, theoretical positions, or evaluative judgments expressed in this work.

Дата першого надходження статті до видання: 21.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.07.2026

Дата публікації (оприлюднення): 28.07.2026

Поширюється на умовах ліцензії:

[Creative Commons Attribution 4.0 International \(CC BY 4.0\)](#)